

א.

בשדה ראשונים

ספר המצות לרבינו סעדיה אלפיומי גאון זצ"ל ריש מתיבתא
דסורא היא מתא מחסיא אשר בבבל המדינה, עם ביאור רחב מבאר דבריו
ויסודותיו ושיטתו, הן בעיקר מנין המצוות (אשר לו בזה שיטה מיוחדת
חדשה בפני עצמה, לא כהבעל הלכות גדולות ולא כהרמב"ם ז"ל בר פלוגתיה),
והן בשיטתו בנוגע להלכה על פני מרחבי ים התלמוד בבלי וירושלמי וכו'.
ובכלל ישתרע ביאור זה על דברי כל גדולי הראשונים ז"ל מוני המצוות
מאז עד הרמב"ם ועד בכלל, ועם מבוא גדול הכולל עיקר יסוד מנין המצוות
בכלל ושיטת רבינו הגאון ז"הבה"ג ושאר גדולי הראשונים ז"ל בענין זה
בפרט וכל הנוגע לזה, חברתיו אנכי הצעיר באלפי יהודה ירוחם פישל
בכמהרא"ץ זצ"ל פערלא".

כאשר הופיע והופץ לראשונה הספר בן שלשת הכרכים, והמונה למעלה
מאלפיים עמודים גדולים, עבר זעזוע את עולם הלמדנים ובני הישיבות.
התדהמה וההפתעה היו כפולות: גם הספר וגם המחבר.

קודם כל החידוש בספר, בנושא, שהועלה לראשונה על שולחן בני התורה
והלמדנים בכל אתר. נתגלה גאון מעמיק, פורה ויוצר, מבריק ומפתיע בחידושי
המבוססים, אך את גאוניותו הוא לא יצק בחידושים על הש"ס או על סוגיות
מסוימות כדרך של גאוני זמנו. הוא הלך בדרך לא סלולה, הוא בחר לעצמו
דרך בה הלכו לפניו רק בודדים. אך מקום רב הניחו לו להתגדר בו. הוא
אימץ לעצמו את ספר המצוות לרבינו סעדיה גאון. זה היה היתד עלי תלה
הלוחם את כלי זיינו. זה היה האתגר שעמד לפניו והוא עמד בו בכבוד וביקר
עד הסוף.

בספרו זה¹ שהוא אחד מעשרות ספרים אחרים, קבע רבינו סעדיה גאון שיטה מיוחדת משלו במנין המצוות, שלא כדרכי מוני המצוות שלפניו שבעקבותיהם ובדרכם הלכו גם מוני המצוות שלאחריו, השנויים הם לא רק במנין המצוות ובסידורם, כי אם במקרים רבים, ביסודות ובשרשים ובתפישה העקרונית של מושגים והלכות, אך בגלל קיצורו הרב היה מנין המצוות לרס"ג כספר החתום ורבים גרעו מלגשת אליו ולהעפיל על ההר.

עד שקם רבי ירוחם פישל, העיז לעשות מה שרבים לפניו לא העיזו, העפיל על ההר והגיע לפסגתו, הוא גלה את יסודותיו וחשף את צפונותיו. הוא עשה אונים לתורת הרס"ג, העלה אותה על שלחן בני הישיבות והכניסה בפי כל. הוא ביאר ופירש את דבריו, ביסס אותם ובנה מסביבם דייק וסוללה, למען יעמדו איתן, מוצקים ומבוצרים. אכן זכור לטוב אותו איש ורבי ירוחם פישל שמו, שאלמלא הוא נשתכחה תורת מנין המצוות לרבינו סעדיה גאון, או היתה נשארת בלתי מובנת ומפורשת.

זו היתה, כאמור, ההפתעה הראשונה. למדן העוזב דרכי הפלפול בסוגיות קשות וסבוכות והולך לגוד דוקא אל ספר מנין המצוות, להסביר רמזיו ולפרש כוונותיו, לחשוף מחשבותיו ולתרץ קושיותיו. ההפתעה השניה היתה המחבר.

אדם לא ידוע, מסתתר באהל, סגור ומסוגר על מנעול וברית, יושב ולומד יומם ולילה, אך אין הוא מפורסם ואיש אינו מכירו. יהודים היושבים בביתם או בבית המדרש שקועים בתורתם ישנם רבים. כלום כל אחד מהם הוא גאון הדור, חד בדרא. רבי ירוחם פישל אינו נבדל לכאורה מכל אלה השמים לילות כימים בעסק התורה, ועם כל זה עדיין אין חלקם בין גדולי הדור.

והנה לפתע ספר המעיד על מחברו כי הוא אחד מענקי הדור. פירוש על ספר של גאון והפירוש אף הוא מלא גאוניות, בקיאות וחריפות, עומק ורוחב כאחד. בני התורה הציצו בספר ואמרו זה לזה: מה גדול האיש הזה ואנו לא ידענו כלל.

ארבעים שנה, "עבד" רבי ירוחם פישל על ספרו הגדול. ארבע עשרה שנה מהם ישב סגור בביתו ולמד יומם ולילה, את אור השמש לא ראה ואת מזונו הכניסו לו דרך אשנב. חלון ביתו היה פונה לעבר בית הכנסת ודרכו היה שומע קדיש וקדושה. רק פעם אחת בשנה, בראש השנה, היה יוצא לבית הכנסת לשמוע קול שופר ומיד היה חוזר לתלמודו. באותם השנים יצר את פירושו הגדול לתורת רבי סעדיה גאון, וכשיצא מאהל וספרו בידו עמד

עולם בני התורה ספור פה מתמהון, נדהם מול האור הגדול שזרח לפתע מבלי שציפה לו כלל.

בשנות המלחמה העולמית תרע"ד—תרע"ח הגיע מפעלו הגדול לידי סיום, בשעה שהעולם שמסביבו היה שקוע בהרג ורצח, באבדן ושכול, ישב רבי ירוחם פישל סגור בביתו והוציא את הגהותיו האחרונות של הספר. המלחמה עיכבה במקצת את הוצאת הספר אך דבר זה היה לברכה הלא כך הוא כותב:

„כאשר הוצאתי לאור חלק ראשון התחלתי בהדפסת חלק שני. ותלך העבודה דרך ישרה זאת הפעם בלא מעצור, ותעש המלאכה לקמצים עדי קרוב לגמרה. חשבתי כי בעוד שבועות אחדים ותכלה המלאכה כליל ונברך על המוגמר... אך לפתע פתאום, והנה השמים התקדרו בעבים, עננה חשכה כסתה ארץ ומלואה עננה הרת חזיונים וברקים מפיצים בלהות, ותגעש ותרעש כל הארץ לקול תרועות מלחמה עזה אשר כמוה לא נהייתה. ואם בכל אפסי ארץ אחזה השלהבת הנוראה בתעצומות עוזה, מה גם בארצנו פה אשר היינו בעצם לבת הלהבה הזאת, בחוץ חרב משכלת ובחדרים חרדת מות, אך דם ואש ותמרות עשן מסביב מכל עברים. אך קול אנחה ואנקת מות שמענו, כל ראש חפוי, כל ידיים רפו, אפס עובר אורח עוברים ושבים חדלו כליל, ותשבת כל מלאכת עבודה, זמובן מאלמי כי גם עבודתנו עבודת הקודש נשבתה“.

„ויהי בהיותו הוגה ברוחי הקשה, תפוש ברוב סרעפי בקרבי, מדוע ועל מה עשה לי ה' ככה להציב שטנה על דרכי ומחשבתי תמעול בי מעל, ואשוב ואתבונן כמאמרם (סנהדרין פג) אם עוסקים לשמה אינה מועלת שנאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם, ותהי זאת נחמתי כי יודע כל שער עמי כי לא למען בצוע בצע כסף הגיתי במפעלי, גם לא ברדפי אחרי הכבוד שמתי עליו לילות כימים. כי מודעת זאת כי בדורנו זה חכמי תורה לא כבוד ינחלו, הלואי בוז וקלון לא תהיה מנת כוסם, וכותלי בית המדרש יוכיחו כי אך על מזבח אהבת התורה העליתי מבחר שנותי מנעורי עד זקנה ושיבה, אם כן איפוא בטח תקותי לא תשלה אותי, כי למרות כל פגעי הזמן לא ירט הדרך לנגדי, וישוב במרום לא ימנע עזרתו מבלי לבצע את מחשבתי. ואות לטובה חזיתי כי גם הפעם נתאמת את אשר ידענו מכבר כי אין דבר רע יורד מן השמים אשר אין טוב מצפוננו, כי החלק השלישי מספרי זה אשר בחפזי חשבתי כי כבר הגהו מוכן ועומד לצאת לאור ולולא סערת המלחמה כי אז נפרץ חזיונו על פני חבל, בעוד אשר עתה אחרי אשר היה לי עת פנויה לשוב ולהתבונן בו בעין פקוחה ולחזור על משנתי בשום לב ובבקורת הנאותה ראיתי כי עודנו

באבו ופרי בוסר עוד לא הבשילו אשכולותיו ענבים להיות טוב למאכל לפני חכמי לב כאשר הוא כעת, אשר במשך העת הארוכה הזאת חרשתיו על פני כולו פעם להוסיף ופעם לגרוע ומתוך ההפיכה יצא דבר מתוקן. והודות לה אשר מנעני ממורת רוח ודאבון נפש להוציא מתחת ידי דבר שאינו מתוקן, ואם כן איפוא אך לטובתי נשברה רגל פרתי ומשפטי ה' אמת צדקו יחדיו".

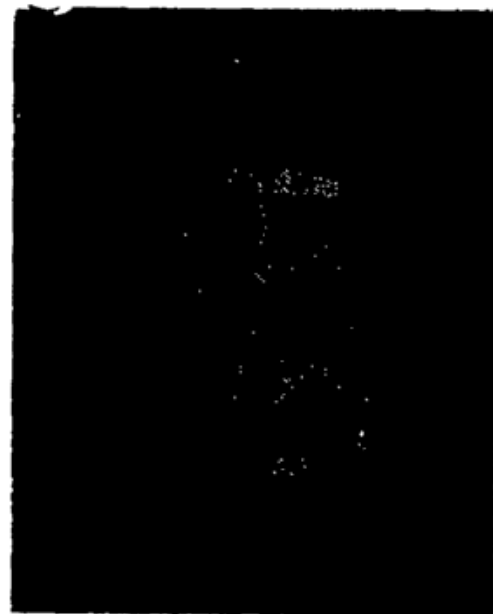
ב.

תלמידים של גדולים

אוצר החכמה

מעט מאד ידוע על חייו הפרטיים של רבי ירוחם פישל. יומם ולילה ישב האיש ולמד. מעולם לא דבר עם אנשים על חייו הפרטיים. לא בווארשה עיר מולדתו ולא בירושלם בה ישב בשנותיו האחרונות. הוא התרחק מכל שיחה עם הבריות. תלמידי חכמים היו מתנצחים אתו לעתים קרובות בהלכה אך הוא לא סיפר מעולם לאיש על תולדות חייו. מכל ידעיו ומכריו מכל שכניו ובאי ביתו, אין איש יודע דבר על תולדותיו ומאורעות חייו. איש אינו זוכר שהוא שוחח פעם שיחה בטלה או שיחה סתם לא-של-תורה.

הוא נולד בווארשא לאביו רבי אריה צבי, מנכבדי ועשירי ווארשא, בשנת תש"א. בילדותו היה שקד ללמוד תורה, אך הוא רצה לגלות למקום תורה לאחת הישיבות הגדולות ושם להשתלב בחבורת הלומדים ולהתקדם לפי כשרונותיו באותם הימים התפרסמה כמקום תורה ישיבת לומזא, בראשה עמד הגאון רבי יהושע ליב דיסקין רבה של בריסק לאחר מכן, באותם הימים היה רבה של לומזא וראש ישיבתה.

אוצר החכמה

בין הגרי"ל דיסקין לבין בעל „חידושי הרי"ם" שררו יחסי ידידות הדוקים. באחד מבקוריו בווארשה נפגש שניהם בביתו של הגאון רבי דובעריש מייזליש רבה של ווארשה. שניהם שקעו בשיחה בהלכה שנמכה כל יום וכל הלילה שלאחריו, בעלות הבוקר נכנסו תלמידיו של בעל חידושי הרי"ם ואמרו להם: „רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית".

בחורים ואברכים רבים מחסידי גור למדו אז בישיבת לומזא ושמעו תורה

מפי הגרי"ל דיסקין, וכשהיו חוזרים לבית רבם בעל חידושי הרי"ם היה תמיד שואל ודורש בשלומם ומדבר עליו בהערכה ובחיבה. ומסופר כי פעם אחת התיצבה לפני בעל „חידושי הרי"ם" משלחת גדולה מבני לומזא שבקשו את התערבותו נגד פסק דינו של הגרי"ל דיסקין בדבר העברת שוחט מכהונתו. הוא לא רצה לשמוע אותם כלל וענה להם: „חלילה לעבזר על דברי הרב מלומזא".

ישיבת לומזא התפרסמה אז כאחד מקומות תורה הגדולים ביותר, אליה נמשכו עלויים ובעלי כשרונות מצוינים, הגרי"ל דיסקין היה מרצה בפני התלמידים את שיעוריו יום יום לרבות ערבי שבתות (בערב יום הכפורים היה השיעור ניתן בלילה אחרי התפלה). הוא היה יושב ולומד בישיבה עד חצות הלילה, ובחורים מופלגים בתורה היו יושבים אתו ומתחממים לאור תורתו הגדולה.

זכיתר בני ווארשא החריפים, מצא גם הנער ירוחם פישל פרלא את מקומו בישיבת לומזא, ועד סוף ימיו דיבר בהערכה עמוקה על אותה תקופה. את רבו כינה „המלאך". כך כינו אותו, לדבריו, כל בני לומזא בימיו.

הוא הגיע ללומזא בהיותו נער בן חמש עשרה. הבחורים הגדולים לא ראו בעין יפה צירופו של נער קטן לשיעורים והוא היה כמקשיב מן הצד ומחויך לשורה, אך פעם קרה שהגרי"ל דיסקין ציוה על אחד מתלמידיו לחזור על השיעורים העמוקים. התלמיד הגדול גמגם במקצת, אז קרא אליו ראש הישיבה את הנער הצעיר ירוחם פישל וביקשו לחזור על השיעור, ואמנם הוא חזר מיד על כל מה שנאמר באותו שיעור בהסברה מצוינת ובלי כל גמגום. באותה שעה בטלה ההתנגדות והוא היה לתלמיד שעשועיו של הגרי"ל דיסקין.

כאשר עזב הגרי"ל דיסקין את לומזא ועבר לשקלוב, עזב גם ירוחם פישל את הישיבה בלומזא, ועבר לבריסק לשמוע תורה מפי רבי חיים רבה וראש

הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל

ישיבתה של בריסק. מסופר כי ביום בואו, תירץ קושיה חמורה על דברי התוספות באחד המקומות במסכת נזיר, שבני הישיבה לא יכלו להולמם זה שבועות מספר. כאשר הורצו הדברים בפני רבי חיים ראש הישיבה, הביע את התפעלותו ואמר: „אור חדש הגיע לבריסק“.

ג.

שמו הולך לפניו

כאשר עזב את הישיבה ונשא אשה, הציעו לפניו קהלות שונות לעלות על כסא רבנות, ביניהן גם קהלות לובלין וקראקא, אך הוא דחה את כל ההצעות, הוא העדיף לשבת וללמוד יומם ולילה וחשש שעסקי הרבנות יטרידו אותו מלמודיו. אשתו פתחה חנות בווארשא שממנה התפרנסו והוא ישב על התורה ועל העבודה ולן בעומקה של הלכה.

כאשר יצא לאור פירושו על ספר המצוות לרס"ג הוא הופץ עד מהרה ומצא את דרכו לביתם של לומדים וגדולי תורה בכל תפוצות ישראל, הוא הגיע גם לארץ ישראל וגדולי התורה שבא התעמקו בדבריו. שמו ושמועו הגיעו לארץ ישראל שנים רבות לפני שהוא עצמו עלה. טופס אחד מספרו הגיע לידי רבי יוסף חיים זוננפלד ומתוכו עמד מיד על גדלותו וגאונותו של המחבר. הוא התכתב אתו בדברי תורה, הם הפכו להיות ידידים אמיצים עוד בטרם הכירו אישית זה את זה.

כאשר נודע לרבי חיים כי רבי ירוחם פישל עומד להגיע לירושלם, לא נח ולא שקט עד אשר השיג לו דירה למגורים בבתי מחסה שבעיר העתיקה. אחד ממנהלי בתי המחסה שידע שאין דרכו של רבי חיים לתת הוראות בכל הקשור לדירות בבתי מחסה, הביע את תמהונו על כך בפני רבי חיים אך הוא ענה לו: „הוא יודע שכלי יגיעה של ארבעים שנה רצופות ושקידה בלתי פוסקת בתורה, אין בכח אנושי לחבר חיבור כזה“.

בשנת תרפ"ז הגיע לירושלם ועבר לגור באותה דירה בבתי מחסה שרבי חיים השיג עבורו. כאשר נכנס ביום הראשון לבואו לבית הכנסת בבתי מחסה וישב באחד המקומות הפנויים, רץ אליו רבי חיים תפשו בזרועו והעלהו ל„מזרח“. הוא הושיב אותו על מקומו הוא, הראשון ליד ארון הקודש, עליו

